

Ковальчук Альбіна Миколаївна,
суддя Хмельницького окружного адміністративного суду
e-mail: albinakov1983@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ОBOB'ЯЗKOBY ЧАСТКУ У СПАДЩИНІ

Представлене автором дослідження окреслює основні ознаки та особливості правової природи права на обов'язкову частку у спадщині. У дослідженні визначено місце права на обов'язкову частку в системі спадкового права та відокремлено це право від спадкування за заповітом та за законом. Автор робить висновок про те, що досліджуване право наділене особливостями обох видів спадкування і потребує виокремлення в окрему главу в межах ЦК України.

Приділено окрему увагу визначенню поняття та ознак права на обов'язкову частку у спадщині. Серед іншого, автор визначає такі ознаки: є обмеженням свободи заповіту; виступає гарантією прав та законних інтересів осіб, що знаходились на утриманні спадкодавця; обмежене виключним переліком суб'єктів; здійснюється лише у випадку прийняття спадщини; усі суб'єкти, наділені цим правом, володіють ним рівною мірою (крім випадків, коли встановлюється зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині).

Автор визначає право на обов'язкову частку як переважне право спадкоємця, вказуючи на те, що ним наділені не всі спадкоємці, а лише ті, що перебували на утриманні спадкодавця. Крім того у статті автор наголошує, що право на обов'язкову частку майна у спадщині спрямоване не лише на захист прав та інтересів спадкоємців, але й померлої особи (спадкодавця), коли мова йде про випадки усунення від спадкування

На підставі аналізу судової практики автор аналізує підстави та наслідки усунення від спадкування обов'язкової частки. Серед таких підстав автор визначає ухилення від виконання обов'язків по утриманні спадкодавця. Автор робить висновок про те, що під ухиленням від обов'язків необхідно розуміти не лише пряму відмову від сплати коштів на утримання спадкодавця, а й неодноразову зміну місця проживання, приховування його, ухилення від трудової діяльності з метою уникнення стягнення аліментів. Тому у випадках усунення спадкоємця від спадщини необхідно не лише встановити факт непрацездатності спадкодавця, а й факт безпорадного стану спадкодавця, потребу його в допомозі і факт ухилення спадкоємця від надання такої допомоги.

Ключові слова: право на обов'язкову частку, спадкування, заповіт, усунення від спадкування, спадкоєміці.

Kovalchuk A. PROBLEMS OF THE REALIZATION OF THE RIGHT TO A COMPULSORY SHARE IN THE INHERITANCE

The study presented by the author defines the main features and features of the legal nature of the right to a compulsory share in the inheritance. In the study, a place of the right to a compulsory share in the system of hereditary law and separately this right is from inheritance by will and by law. The author concludes that the studied right is endowed with the features of both types of inheritance and requires separation into a separate chapter within the Civil Code of Ukraine.

Special attention is paid to the definition of the concept and features of the right to a compulsory share in the inheritance. Among other things, the author defines the following features: it is a restriction on the freedom of will; acts as a guarantee of the rights and legitimate interests of persons held for the maintenance of the testator; limited to an exclusive list of entities; is carried out only if the inheritance is accepted; all entities endowed with this right own it equally (unless a reduction in the amount of the mandatory share in the inheritance is established).

The author defines the right to a compulsory share as the priority right of the heir, indicating that it is not all heirs who are entitled to it, but only those who were dependent on the testator. In addition, in the article, the author notes that the right to a compulsory share of property in the inheritance is aimed not only at protecting the rights and interests of heirs, but also of the deceased (testator), when it comes to cases of removal from inheritance

Based on an analysis of the jurisprudence, the author analyses the grounds and consequences of the removal of the compulsory share from inheritance. Among such grounds, the author determines evasion of the obligations to maintain the testator. The author concludes that evasion of duties must be understood not only as a direct refusal to pay funds for the maintenance of the testator, but also as a repeated change of residence, concealment of his, evasion of work in order to avoid the recovery of alimony. Therefore, in cases of elimination of the heir from the inheritance, it is necessary not only to establish the fact of the disability of the testator, but also the fact of the helpless state of the testator, the need for his help and the fact of the avoidance of such assistance by the heir.

Key words: the right to compulsory share, inheritance, will, elimination from inheritance, heirs.

Постановка проблеми. Відносини спадкування нерозривно пов'язані з охороною майнових прав та інтересів учасників цивільних правовідносин. Встановлюючи спадкування між власником-спадкодавцем і спадкоємцями, інститут спадкування забезпечує зміцнення права власності, стійкість і безперервність в розвитку приватної власності фізичних осіб, що, в свою чергу, сприяє зростанню їх матеріального і культурного добробуту.

Зазвичай фізична особа заінтересована в тому, хто і як користуватиметься набутим нею за життя майном після її смерті, а також може висловити своє бажання, що цим майном користувались лише окремі члени сім'ї або ж інші особи. По суті таке завдання покладається на заповіт і розпорядження спадкодавця, викладені в ньому.

В умовах розширення в Україні права приватної власності можливість розпорядитися своїм майном за допомогою його передачі за заповітом перетворилася в один із найважливіших елементів цивільної правосуб'єктності. Кількість складених заповітів щороку зростає, що свідчить не тільки про розширення обсягу

майнових прав та інтересів спадкодавця, але в окремих випадках може обмежувати або ж порушувати права та інтереси окремих членів сім'ї. саме з метою захисту таких прав законодавством України, як і законодавством зарубіжних країн, передбачено право на обов'язкову частку майна, яким наділене визначене коло осіб, що потребує додаткового захисту з боку держави.

Однак, незважаючи на те, що право на таку частку відоме ще римському праву і воно постійно перебувало в полі зору законодавця як в радянські часи, такі і в період незалежності України, на сьогодні таке право залишається одним із складних в аспекті здійснення як в доктрині цивільного права, так і в практичному застосуванні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням спадкування присвячено велику кількість наукових праць як радянських, так і вітчизняних науковців. Серед них, на особливу вагу заслуговують наукові здобутки І.В.Жилінкової, Ю.О.Заїки, Л.В.Красицької, П.С.Нікитюка, О.П.Печеного, З.В.Ромовської, Є.О.Рябокonia, С.Я.Фурси, Є.І.Фурси, Є.О.Харитоновна, Я.М.Шевченко тощо. Однак, незважаючи на те, що інститут заповіту, в межах якого здебільшого досліджують право на обов'язкову частку у спадщині, є достатньо дослідженим, не склалося єдиної загальноприйнятої думки щодо правової природи та особливостей реалізації права на обов'язкову частку у спадщині. Теоретична та правозастосовна складність юридичної природи інституту спадкування за правом на обов'язкову частку безумовно заслуговує і повинна стати спеціальним предметом дослідження.

Метою статті є окреслення проблемних питань реалізації права на обов'язкову частку у спадщині в системі сучасного праворозуміння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Не можна не погодитися, що спадкування за правом на обов'язкову частку є елементом процесу спадкування за заповітом. Саме цим і обумовлено розташування ст. 1241 у главі 85 ЦК України [1], присвяченій спадкуванню за заповітом. Але чи можна на цій основі стверджувати, що спадкування за правом на обов'язкову частку за своєю природою є різновидом спадкування за заповітом? Проти віднесення спадкування за правом на обов'язкову частку саме до спадкування за заповітом можна навести такі факти. Якщо спадкоємці за правом на обов'язкову частку не зазначені в заповіті, вони не є спадкоємцями за заповітом. Оскільки спадкування за заповітом стосується лише осіб, визначених спадкодавцем у заповіті, то спадкоємці за правом на обов'язкову частку, які не визначені спадкоємцями за заповітом, мають відношення лише до спадкування за правом на обов'язкову частку, а процес спадкування за заповітом їх не стосується [2].

У разі, якщо спадкоємці за правом на обов'язкову частку зазначені в заповіті як спадкоємці, вони стають учасниками двох процесів спадкування – за заповітом та за правом на обов'язкову частку. Тобто, спадкування за правом на обов'язкову частку все одно відбувається незалежно від спадкування за заповітом.

Разом із тим, на захист позиції про те, що право на обов'язкову частку належить до спадкування за законом можна навести тезу про те, що таке право набувають особи, що належать до першої черги спадкування і які не були зазначені у заповіті.

За загальним правилом, встановленим ст. 1273 ЦК України, спадкоємець за заповітом або за законом може відмовитися від прийняття спадщини шляхом подання до нотаріальної контори відповідної заяви протягом шести місяців з дня відкриття спадщини. Дана норма чітко визначає спадкоємців, які мають право відмовитися від спадщини: спадкоємці за заповітом та спадкоємці за законом. У той же час, ЦК України не містить їх чіткого правового визначення. Опосередковано з відповідних статей випливає, що спадкоємці за заповітом – це особи, призначені такими заповідачем (ч. 1 ст. 1235 ЦК України), а спадкоємці за законом – це особи, які мають право спадкування почергово, за умови відсутності заповіту (ч. 1 ст. 1258 ЦК України). Питання, до якого з цих видів спадкоємців слід відносити спадкоємців за правом на обов'язкову частку, також не врегульовано, але проаналізувавши зміст наведених законодавчих визначень, можна дійти висновку, що ні до тих, ні до інших спадкоємців за правом на обов'язкову частку не підпадають.

Існує думка, що спадкування за правом на обов'язкову частку не можна відносити ані до спадкування за заповітом, ані до спадкування за законом [3, с. 107]. Дійсно, спадкування за правом на обов'язкову частку має низку особливих характеристик, які відрізняють цей порядок від спадкування за законом та за заповітом.

Наприклад, спадкування за правом на обов'язкову частку відбувається, хоча і лише при спадкуванні за заповітом, але формально самостійно. Спадкоємці за правом на обов'язкову частку виступають у цій ролі незалежно від того, чи є вони ще й спадкоємцями за заповітом. Щодо спадкування за законом, то це визначений державою порядок розподілу спадкового майна між спадкоємцями, який застосовується у разі відсутності заповіту. Це, по суті, визначення державою того, до кого із спадкоємців та в яких частинах переходить майно померлого, якщо спадкодавець не висловив своєї волі щодо того, кому він бажає передати своє майно після смерті. Спадкування за законом застосовується, якщо немає письмового нотаріально завіреного розпорядження особи (заповіту), в якому визначено спадкоємців, до яких майно має перейти після смерті заповідача. При спадкуванні за законом спадкування за правом на обов'язкову частку не застосовується за відсутності такої потреби. Розподіл майна спадкодавця і без того відбувається між тими особами, які мають право на обов'язкову частку, якби спадкування відбувалося за заповітом. Однак, за віднесення спадкування за правом на обов'язкову частку до різновиду спадкування за законом говорить схожість змісту цих порядків. Обидва вони визначені нормами права, тобто державою, і не залежать від волі спадкодавця. Мета обох цих порядків – забезпечення майном спадкодавця його найближчих родичів (кола їх майже повністю збігаються). Отже, хоча спадкування за

правом на обов'язкову частку є елементом процесу спадкування за заповітом, природа його видається ближчою до спадкування за законом.

ЦК України заводить розглядувану дискусію в глухий кут. У випадку, якщо відносити спадкування за правом на обов'язкову частку до спадкування за заповітом або за законом, то таке віднесення спадкоємців до існуючих у законодавстві визначень – ні. Тому, на нашу думку, доцільно норми про право на обов'язкову частку у спадщині виокремити за межі розгляду питань щодо спадкування за заповітом, визначивши їх окремою главою, де буде визначено особливості суб'єктного, об'єктного складу цього права, а також його змісту.

Визначаючи поняття права на обов'язкову частку, доцільно відзначити, що моральний аспект права на обов'язкову частку слушно підкреслено у дослідженнях О.Ю. Шилохвоста, який вказав, що якщо для спадкового права доцільним є твердження про нерозривний зв'язок із пануючими уявленнями про сімейні і моральні засади, то для обов'язкової частки це твердження вдвічі доречніше [4, с. 8].

Воля заповідача, що входить у протиріччя з правом на обов'язкову частку у спадщині, у цій частині виконанню не підлягає. Водночас не виникає і потреби визнавати такий заповіт недійсним повністю або в певній частині. Підтвердженням цієї тези може слугувати приклад з судової практики, де рішенням суду було задоволено частково позов про часткове скасування заповітів і визнання права на обов'язкову частку у спадковому майні в частині визнання за особою права на обов'язкову частку, а вимоги щодо визнання заповіту недійсним судом були визнані необгрунтованими [5].

Доцільно, на нашу думку, віднести право та обов'язкову частку у спадщині до переважних прав спадкоємця. Більшість дослідників (як дореволюційних, так і сучасних) схиляються до думки, що за своєю сутністю переважні права мають характер привілею [6-8] та є виключенням з принципу формальної рівності [9, с. 668].

Науковиця Л. Леонова наголошує, що закріплення переважних прав, на перший погляд, не відповідає окремим основним принципам цивільного законодавства (рівність учасників врегульованих цивільним законодавством відносин, свобода договору, неприпустимість свавільного втручання кого-небудь у приватні справи), оскільки власне термін «перевага» означає право на привілей, а там, де починаються привілеї, рівність закінчується [10, с. 19].

Можливо, саме це дозволило В. Белову відзначити, що «перевага» переважного права ставить його носія в привілейоване (краще) становище порівняно з іншими особами, які мають аналогічні можливості [9, с. 669]. Відбувається певне вилучення з принципу рівності цивільної правоздатності всіх осіб, що припустимо лише у випадках, прямо встановлених законом. У цьому випадку, переважним правом на обов'язкову частку є тому, що ним наділені не всі спадкоємці, а лише ті, що перебували на утриманні спадкодавця.

Не можна, зважаючи на суб'єкта, який перебуває на утриманні померлої особи, пов'язувати право на обов'язкову частку виключно із певного роду аліментними відносинами, оскільки право на таку частку може виникнути в особи лише після смерті спадкодавця, що склав заповіт, та вже в іншу чергу, у зв'язку із тим, що ця особа знаходилась на утриманні особи, що померла, оскільки ЦК України також передбачені випадки, коли особі може бути відмовлено у спадкуванні, а також випадки, коли розмір обов'язкової частки може бути зменшений.

В цьому аспекті варто звернути окрему увагу на особливості усунення від права на обов'язкову частку у спадщині. Свого часу С.А. Джапарідзе вважав доцільним позбавляти спадкоємця за законом права спадкування і в тому випадку, коли заповіт зроблено на користь спадкоємця шляхом обману, насильства, погрозу чи злого умислу [11, с. 27].

ЦК УРСР 1963 р. серед підстав усунення від спадщини визначав навмисне позбавлення життя (або замах на таке позбавлення) спадкодавця або когось із спадкоємців або зробили замах на їх життя; позбавлення батьківських прав. Перша категорія негідних спадкоємців усувалася від спадщини взагалі, оскільки не мала права спадкувати ні за законом, ні за заповітом. Друга ж усувалася від спадкування лише за законом. Але, якщо, незважаючи на негідність поведінки таких спадкоємців, спадкодавець складав на їх користь заповіт, вони отримували спадщину за заповітом на загальних підставах.

У чинному цивільному законодавстві України зберігся поділ негідних спадкоємців як на таких, що усуваються від спадкування і за законом, і за заповітом, так і на таких, що позбавляються права спадкувати лише за законом, оскільки за заповітом їм може бути надано право успадковувати окреме майно. Водночас законодавець істотно розширив суб'єктний склад негідних спадкоємців.

За ч. 2 ст. 1224 ЦК України позбавляються права на спадкування особи, які навмисно перешкождали здійсненню спадкодавцем своєї останньої волі і цим самим сприяли закликанню їх самих або близьких їм осіб до спадкування або збільшення їхньої частки спадщини тощо.

Звичайно, у цьому випадку виникає цілком природне запитання: яким чином зацікавлені особи зможуть довести цю обставину? І не можна не погодитися з С.Я. Фурсою та Є.І. Фурсою, що для об'єктивності загального висновку про визнання особи недостойним (негідним) спадкоємцем буде потребуватися рішення суду. Як окремий випадок наводиться ситуація, коли суд відмовив у задоволенні заяви про визнання особи недієздатною з тим, щоб вона не змогла скористатися своїм правом на складання заповіту. Справи про визнання спадкоємця недостойним автори пропонують розглядати в порядку позовного провадження, оскільки вони спрямовані на позбавлення спадкоємця певного права [12, с. 145, 786-787].

Відповідно до ч. 3 ст. 1224 ЦК України позбавляються права на спадкування батьки (усиновлювачі), повнолітні діти (усиновлені), а також інші особи, які ухилилися від виконання обов'язку щодо утримання

спадкодавця, якщо ця обставина встановлена судом.

Згідно зі ст. 172 СК України [13] дитина, повнолітні дочка, син зобов'язані піклуватися про батьків, виявляти про них турботу та надавати їм допомогу. Допомога може виражатися у моральній підтримці, наданні побутових послуг – прибиранні квартири, пранні білизни, ремонті побутових приладів тощо.

Така допомога може виражатися як у самостійному піклуванні, так і в опосередкованому, через укладення договору з відповідними фізичними чи юридичними особами про надання послуг по догляду за батьками.

Виконання обов'язку надавати допомогу батькам не завжди пов'язане із грошовими затратами. Як підкреслює З.В. Ромовська у ч. 3 ст. 172 СК України законодавчо закріплене правило, яке було вироблене судовою практикою і відображає теоретичну догму: обов'язок особистого немайнового характеру, насамперед обов'язок щодо піклування, виховання, не може забезпечуватися можливістю його примусового виконання [14, с. 351].

Обов'язки матеріального характеру конкретизовано у ст. 202 СК України [13]: повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги.

Сімейне законодавство наділяє дітей щодо їх батьків не лише обов'язками, а й правами. Так, ч. 2 ст. 172 СК України надає повнолітній дочці, сину право звертатися за захистом прав та інтересів непрацездатних, немічних батьків як їх законних представників, без спеціальних на те повноважень. Не реалізація дітьми цього права, навіть якщо це зумовило настання негативних наслідків майнового характеру для їх батьків, не є підставою усунення дітей від спадкування.

Через обставини як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру батьки, діти, подружжя, на яких законодавець, насамперед, покладає обов'язок утримувати своїх непрацездатних близьких, не завжди мають можливість надавати таку допомогу.

Тому за позовом заінтересованої особи за ухилення від обов'язків по утриманню усуваються від спадкування не лише батьки – після своїх неповнолітніх чи непрацездатних дітей (статті 180, 198 СК України) повнолітні діти – після непрацездатних батьків (ст. 172 СК України); подружжя – після непрацездатного подружжя (с. 75 СК України), чоловік та жінка, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах – один після одного (ст. 91 СК України), а й баба, дід – після малолітніх чи неповнолітніх внуків, якщо у них немає матері, батька або якщо батьки не можуть з поважних причин надавати їм належного утримання, за умови, що баба, дід можуть надавати матеріальну допомогу (ст. 265 СК України), повнолітні внуки та правнуки – після непрацездатних баби, діда, прабаби, прадіда, які потребують матеріальної допомоги і якщо у них немає чоловіка, дружини, повнолітніх дочки, сина або ці особи з поважних причин не можуть надавати їм належного утримання, за умови, що внуки та правнуки можуть надавати таку допомогу (ст. 266 СК України); повнолітні брати та сестри – після малолітніх, неповнолітніх братів і сестер, які потребують матеріальної допомоги (ч. 1 ст. 267 СК України); повнолітні брати і сестри – після непрацездатних повнолітніх братів і сестер, які потребують матеріальної допомоги; (ч. 2 ст. 267 СК України); мачуха, вітчим – після неповнолітніх падчерки, пасинка, які з ними проживали; (ст. 268 СК України); повнолітні падчерка, пасинок – після непрацездатних мачухи, вітчима, якщо вони потребували матеріальної допомоги і якщо вони надавали падчерці і пасинку систематичну матеріальну допомогу не менш як п'ять років; (ст. 270 СК України); особа, яка до досягнення повноліття проживала з родичами чи іншими особами однією сім'єю, – після непрацездатних осіб, з якими вона проживала не менше п'яти років однією сім'єю (ст. 171 СК України); особи, у сім'ї яких виховувалася дитина, – після смерті такої дитини за наявності умов, встановлених сімейним законодавством.

Так, рішення Дніпропетровського районного суду було задоволено позов про усунення від спадкування сина спадкодавця у зв'язку із тим, що він не проживав разом із спадкодавцем і не доглядав за ним. У судовому засіданні підтверджено показаннями свідків, що син 25 років не підтримував стосунків з батьком та іншими родичами, вів аморальний спосіб життя, більшу частину якого він провів в місцях позбавлення волі, де й отримав інвалідність. Крім того, маючи свого власного сина, він ніколи не піклувався про нього та не приймав участь у його вихованні. Також встановлено, що незважаючи на те, що спадкодавець завжди турбувався про відповідача, виплачував аліменти на його утримання в повному обсязі, намагався допомогти йому влаштувати своє життя, піклувався про його дитину, він ніколи не цікавився життям свого батька та не приймав ніякої участі по його утриманні ані матеріального, ані морального характеру.

Оскільки відповідач все своє життя ухилявся від виконання своїх обов'язків по утриманню батька (спадкодавця), не підтримував з ним жодних родинних стосунків, а отже між ним та Спадкодавцем були відсутні зв'язки, характерні для сімейних відносин, то суд прийшов до висновку про обґрунтованість позовних вимог позивачки про виключення з числа спадкоємців на підставі ч.3 ст. 1224 ЦК України [15].

Під ухиленням від обов'язків необхідно розуміти не лише пряму відмову від сплати коштів на утримання спадкодавця, а й неодноразову зміну місця проживання, приховування його, ухилення від трудової діяльності з метою уникнення стягнення аліментів. Тому у випадках усунення спадкоємця від спадщини необхідно не лише встановити факт непрацездатності спадкодавця, а й факт безпорадного стану спадкодавця, потребу його в допомозі і факт ухилення спадкоємця від надання такої допомоги.

Визначаючи сутність природи права на обов'язкову частку у спадщині, варто вказати, що на думку Є.І. Фурси, право на обов'язкову частку - це перерозподіл спадщини державою з урахуванням інтересів найбільш незахищених верств громадян у разі не зазначення їх у заповіті або порушення їхніх прав за змістом заповіту [16, с. 75].

Заслуговує уваги визначення поняття права на обов'язкову частку в спадщині, надане І.В. Жилінковою: це право визначеної в законі особи (обов'язкового або необхідного спадкоємця) спадкувати майно незалежно від змісту заповіту за правилами, встановленими в законі [17, с. 11-12].

Висновки. Проаналізовані основні засади права на обов'язкову частку у спадщині дають нам підстави визначити такі його ознаки: є обмеженням свободи заповіту; виступає гарантією прав та законних інтересів осіб, що знаходились на утримання спадкодавця; обмежене виключним переліком суб'єктів; здійснюється лише у випадку прийняття спадщини; усі суб'єкти, наділені цим правом, володіють ним рівною мірою (крім випадків, коли встановлюється зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині).

Враховуючи викладені ознаки, вважаємо, що правом на обов'язкову частку у спадщині варто вважати право обов'язкового спадкоємця на гарантований законом мінімальний розмір спадщини, незалежно від змісту заповіту. Вказаний інструмент поділу майна в процесі спадкування спрямований не лише на захист прав та інтересів спадкоємців, але й померлої особи, коли мова йде про випадки усунення від спадкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003р. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст.461.
2. Сураєва В. Право на обов'язкову частку у спадщині. URL: http://nasledstvo.at.ua/publ/nasledstvennoe_pravo/pravo_na_obov_jazkovu_chastku_u_spadshhini/6-1-0-144 (дата звернення : 15.06.2019).
3. Закиров Р.Ю. Наследование по завещанию по российскому гражданскому праву: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Барнаул, 2004. 205 с.
4. Шиловост О. Ю. Наследование по закону в российском гражданском праве. М. : Норма, 2006. 272 с.
5. Рішення Тячівського районного суду Закарпатської області у справі № 307/507/13-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31751577> (дата звернення : 15.06.2019)
6. Бутовский А.Н. Право преимущественной покупки по действующим законам и по проекту Гражданского Уложения. *Вестник права*. 1905. № 6. С. 141-191.
7. Скловский К., Смирнова М. Институт преимущественной покупки в российском и зарубежном праве. *Хозяйство и право*. 2003. № 11. С. 103-108.
8. Занковский С.С. Предпринимательские договоры. М.: Волтерс Клувер, 2004. 304 с.
9. Белов В.А. Гражданское право: Общая и Особенная часть : учебник. М. : Центр ЮрИнфоР, 2003. 960 с.
10. Леонова Л.Ю. Преимущественное право покупки: история возникновения, осуществление и защита. *Законодательство*. 2002. № 9. С. 18-26.
11. Джапаридзе С.А. Наследование по закону в советском гражданском праве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. : 12.00.03. Тбилиси, 1956. 31 с.
12. Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук. - практич. посіб. / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, О.М. Клименко, С.Я. Рабовська, Л.О. Кармаза та ін.; За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2007. 1216 с.
13. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.
14. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 532 с.
15. Рішення Дніпропетровського районного суду у справі № 2-6799/11. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36360837> (дата звернення : 15.06.2019).
16. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія та практика : навчальний посібник. К. : Атіка, 2002. 496 с.
17. Жилінкова І.В. Актуальні питання спадкового права України : матеріали до семінару. Х. : Ксилон, 2009. 340 с.

REFERENCES:

1. Civil Code of Ukraine. (January 16, 2003). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
2. Suraieva, V. (2011). *The right to a mandatory share in the inheritance*. Retrieved from : http://nasledstvo.at.ua/publ/nasledstvennoe_pravo/pravo_na_obov_jazkovu_chastku_u_spadshhini/6-1-0-144 [in Ukrainian].
3. Zakirov, R. Ju. (2004). *Probate inheritance under Russian civil law*. Candidate's thesis. Barnaul [in Russian].
4. Shilohvost, O. Ju. (2006). *Probate inheritance under Russian civil law*. Moskva: Norma [in Russian].
5. Decisions of the Tiachiv district court of the Zakarpattia region in the case № 307/507/13-ts. (2013). Retrieved from: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31751577> [in Ukrainian].
6. Butovskij, A.N. (1995). The right of pre-emptive purchase under applicable laws and under the draft Civil Code. *Vestnik prava*, 6, 141-191. [in Russian].
7. Sklovskij, K., & Smirnova, M. (2003). The institution of pre-emptive purchase in Russian and foreign law. *Hozjajstvo i pravo*, 11, 103-108 [in Russian].
8. Zankovskij, S.S. (2004). *Business contracts*. Moskva: Volters Kluver [in Russian].
9. Belov, V.A. (2003). *Civil law: General and Special part: textbook*. Moskva: Centr JurInfoR [in Russian].

10. Leonova, L.Ju. (2002). Pre-emptive right to purchase: history of origin, exercise and protection. *Zakonodatelstvo*, 9, 18-26. [in Russian].
11. Dzhaparidze, S.A. (1956). *Inheritance by law in Soviet civil law*. Extended abstract of candidate's thesis. Tbilisi [in Russian].
12. Fursa, S.Ia., & Fursa, Ye.I., & Klymenko, O.M., & Rabovska, S.Ia., & Karmaza, L.O. et al. (2007). *Inheritance law: Notary. Advocacy. Court: Science. - practice. way*. Kyiv: Vydavets Fursa S.Ia. [in Ukrainian].
13. Family Code of Ukraine. (2002, January 10). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> [in Ukrainian].
14. Romovska, Z.V. (2003). *Family Code of Ukraine: scientific and practical commentary*. Kyiv: Vydavnychi Dim «In Yure» [in Ukrainian].
15. Decision of the Dnipropetrovsk district court in the case № 2-6799/11. Retrieved from: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36360837> [in Ukrainian].
16. Fursa, S.Ia., & Fursa, Ye.I. (2002). *Inheritance law. Theory and practice: a textbook*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
17. Zhylinkova, I.V. (2009). *Current issues of inheritance law of Ukraine: materials for the seminar*. Kherson: Ksylon [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 19.12.2019

УДК 347.91/95

Лабань Олена Олексіївна,
 головний спеціаліст відділу розгляду
 звернень та надання публічної інформації секретаріату
 Касаційного адміністративного суду апарату Верховного Суду
 e-mail: laban2003@ukr.net

ПРАВОВА ПРИРОДА СПРОСТУВАННЯ ЯК ЗАСОБУ ЗАХИСТУ ВІДПОВІДАЧА ПРОТИ ПОЗОВУ

У дослідженні визначаються особливості спростування як основного засобу захисту відповідача проти позову. Автор визначає спростування як необґрунтовану доказами незгоду відповідача з визначеними у позовній заяві позивачем вимогами, доказами, поясненнями, наданими позивачем та/або іншими учасниками цивільного процесу. Спростування правових доводів може стосуватися посилань позивача на нормативні правові акти, їх зміст, значення та застосування в конкретному випадку. Специфіка спростування проявляється у тому, що як у випадку, коли відповідач не спростовує позовні вимоги, так і у випадку, коли він повідомляє таке спростування, досить часто воно не підкріплюється жодними мотивованими поясненнями і може лише виражати особисте ставлення відповідача до заявленого позову.

Автор зауважує, що судова практика свідчить про те, що використання спростування може носити як теоретичний, так і практичний характер, оскільки його застосування може сприяти поданню доказів. Автор наголошує, що відповідач може застосовувати з різних міркувань: недостатність знань про можливості захисту своїх прав та інтересів в суді, неможливість отримання доказів, невідповідність до процесу.

В ході дослідження автор виокремлює такі основні напрямки дослідження спростування як засобу захисту відповідача проти позову: віднесення спростування до матеріально-правової складової заперечення проти позову; заперечення доцільності виокремлення спростування як засобу захисту відповідача; визначення спростування самостійним засобом захисту відповідача.

Автор наголошує, що спростування доцільно вважати первісною реакцією відповідача, який не погоджується із заявленими позивачем вимогами або ж доказами, наданими іншими учасниками процесу. В майбутньому така реакція може посилюватись поданням доказів, що призводить до трансформації спростування в заперечення, зустрічний позов, або може призвести до задоволення обґрунтованих вимог позивача.

Ключові слова: відповідач, цивільний процес, захист, позивач, судовий розгляд, засоби захисту, спростування, заперечення.

Laban O. THE LEGAL NATURE OF THE OBJECTION AS A REMEDY FOR THE DEFENDANT AGAINST THE CLAIM

The research identifies the features of denial as the main means of defense of the defendant against the claim. The author defines the denial as unfounded evidence of the defendant's disagreement with the plaintiff's claims, evidence, explanations provided by the plaintiff and/or other participants in the civil proceedings. The denial of legal arguments may relate to the plaintiff's references to normative legal acts, their content, meaning and application in a particular case. The specificity of the denial is manifested in the fact that both in the case where the defendant does not refute the claims, and in the case where he reports the following denial, it is often not supported by any reasoned explanation and can only express the defendant's personal attitude to the claimed claim.

The author notes that the jurisprudence shows that the use of denial can be both theoretical and practical in nature, as it can facilitate the presentation of evidence. The author notes that the defendant may apply for various reasons: lack of knowledge about